

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน*
THE MANAGEMENT OF CULTURAL TOURISM IN A CREATIVE
AND SUSTAINABLE MANNER

อภิวัฒน์ โลกนุเคราะห์

Apiwat Loknukroh

โชติ บดีรัฐ

Chot Bodeerat

คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม พิษณุโลก, ประเทศไทย

Faculty of Social Sciences and Local Development, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok Province, Thailand

E-mail: apiwat12ton@gmail.com

บทคัดย่อ

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน เป็นแนวทางที่มุ่งเน้นการบูรณาการองค์ความรู้จากแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่รักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่น สะท้อนคุณค่าทางวัฒนธรรม และส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว โดยชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของและบริหารจัดการกิจกรรมท่องเที่ยว มีระบบแบ่งปันรายได้อย่างเป็นธรรม และพัฒนาพื้นที่ให้สอดคล้องกับบริบทและธรรมชาติอย่างกลมกลืน ข้อเสนอแนะเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพ ได้แก่ การวางแผนร่วมกับชุมชน การพัฒนาศักยภาพผู้นำท้องถิ่น การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว การกำหนดมาตรฐานคุณภาพ การจัดตั้งกองทุนชุมชน การใช้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การประเมินผลอย่างต่อเนื่อง การสร้างความร่วมมือหลายภาคส่วน และการปลูกฝังจิตสำนึกในคุณค่าทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม จุดมุ่งหมายคือการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่สร้างคุณค่าให้กับชุมชน สร้างประสบการณ์ที่มีความหมายให้กับนักท่องเที่ยว และส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนในทุกมิติ

คำสำคัญ: การจัดการการท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, การท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน

Abstract

Creative and sustainable cultural tourism management integrates key concepts from cultural tourism, creative tourism, and sustainable development. It aims to preserve local identity and cultural values while fostering tourist engagement through hands-on, participatory experiences.

* Received 1 July 2025; Revised 2 August 2025; Accepted 6 August 2025

Communities play a central role as owners and managers of tourism activities, ensuring equitable revenue sharing and long-term local benefits. Destinations are developed in harmony with natural and cultural contexts. Key recommendations include: collaborative planning with communities, capacity building for local leaders, establishing inter-community tourism networks, setting quality standards, creating community development funds, incorporating creative economy principles, utilizing digital technology, conducting continuous evaluations, promoting multi-sector collaboration, and fostering cultural and environmental awareness. The goal is to create meaningful experiences, support community empowerment, and achieve sustainable development across economic, cultural, and environmental dimensions.

Keywords: Tourism management, cultural tourism, creative and sustainable tourism

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ สามารถสร้างรายได้และทำให้เกิดการพัฒนาตามห่วงโซ่อุปทานทางการท่องเที่ยวทั่วประเทศ การท่องเที่ยวไม่เพียงแต่ทำให้เศรษฐกิจเติบโตขึ้นเท่านั้น แต่ยังเป็นอุตสาหกรรมที่ส่งเสริมความเข้าใจและวัฒนธรรมอันดีระหว่างประเทศ ด้วยอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทำให้คนนับล้านคนมีงานทำและมีส่วนร่วมสำคัญโดยตรงในการทำให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (กรมการท่องเที่ยว, 2565)

ในยุคปัจจุบัน การท่องเที่ยวได้กลายเป็นกิจกรรมสำคัญในวิถีชีวิตของผู้คน โดยเป็นหนทางในการแสวงหาความสุขและการพักผ่อนใจ ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมแนวโน้มนี้คือความก้าวหน้าของระบบคมนาคมและเทคโนโลยีการสื่อสาร ซึ่งเอื้อต่อการเดินทางที่สะดวกและเข้าถึงได้ง่ายยิ่งขึ้น นอกจากนี้ รูปแบบการท่องเที่ยวก็มีการพัฒนาให้หลากหลายและตอบโจทย์ความต้องการเฉพาะบุคคลมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นจากลักษณะนิสัย ความชอบส่วนตัว หรือรสนิยมเฉพาะกลุ่ม ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา เราได้เห็นการส่งเสริมและสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและเอกชนในการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวที่มีมิติมากกว่าการพักผ่อนเพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และเน้นการเรียนรู้ วิถีชีวิต และมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นแนวโน้มที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นในประเทศไทย รูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นที่รู้จักกันในชื่อว่า “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ซึ่งไม่เพียงแต่สร้างประสบการณ์ที่ลึกซึ้งให้แก่นักท่องเที่ยว แต่ยังช่วยส่งเสริมคุณค่าและความยั่งยืนให้แก่ชุมชนเจ้าบ้านอีกด้วย (ชิตาวิรี สุขคร, 2562) สอดคล้องกับงานวิจัยของฐิติมา อังกรวัชรพันธ์ และคณะ (2561) ที่พบว่า การดำเนินการของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยใช้รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยคนในชุมชน จะทำให้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือสำคัญในการอนุรักษ์คุณค่าของมรดกวัฒนธรรมของชุมชน ขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างมูลค่าในเชิงเศรษฐกิจให้กับคนในชุมชน ส่งผลต่อความสมดุลของเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (ฐิติมา อังกรวัชรพันธ์ และคณะ, 2561)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นรูปแบบของการเดินทางที่เน้นการเรียนรู้และมีปฏิสัมพันธ์กับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย นักท่องเที่ยวที่เลือกการท่องเที่ยวในลักษณะนี้มักมีแรงจูงใจในการเข้าถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม ผ่านการสังเกต การมีส่วนร่วมในกิจกรรมดั้งเดิม และการทำความเข้าใจในรากฐานทางสังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการชมสถานที่โบราณหรือการเข้าร่วมประเพณี แต่ยังรวมถึงการสัมผัสผสมความคิด ความเชื่อ พฤติกรรม และวิถีชีวิตที่สะท้อนอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชนนั้น ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบดั้งเดิมที่สืบทอดกันมายาวนาน เช่น พิธีกรรมพื้นบ้าน อาหารท้องถิ่น หัตถกรรมพื้นเมือง หรือในรูปแบบร่วมสมัย เช่น ศิลปะสมัยใหม่ที่มีรากฐานจากวัฒนธรรมพื้นถิ่น ทั้งนี้ การแลกเปลี่ยนระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชนจำเป็นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจ เคารพ และยอมรับในความแตกต่างทางวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันอย่างยั่งยืน ในมุมมองของนักท่องเที่ยว มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นถือเป็นทรัพยากรสำคัญที่สามารถสร้างแรงดึงดูดได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยมรดกเหล่านี้อาจอยู่ในรูปของสิ่งปลูกสร้างที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ แหล่งศาสนสถาน หรือวัตถุจับต้องไม่ได้ เช่น ค่านิยม ประเพณี และเรื่องเล่าของชุมชน ในบริบทของโลกยุคโลกาภิวัตน์ การแสวงหาประสบการณ์ที่ “แท้จริง” (Authenticity) และ “ดั้งเดิม” (Indigenously) กลายเป็นแนวโน้มใหม่ของนักท่องเที่ยวนานาชาติ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการเติบโตของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ดังนั้น จึงเกิดความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการวางแนวทางการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อรักษาสมดุลระหว่างการส่งเสริมเศรษฐกิจ การอนุรักษ์วัฒนธรรม และการรักษาความยั่งยืนของชุมชนเจ้าบ้าน (กฤษณะ เนียมหอม และคณะ, 2564)

จากความสำคัญดังกล่าว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาถึงการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ ในขณะที่ยังคงรักษาคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนไว้อย่างเหมาะสม

แนวคิดและทฤษฎีที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การที่นักท่องเที่ยวจะเลือกเข้าไปเยี่ยมชมในแหล่งท่องเที่ยวใดนั้น แหล่งท่องเที่ยวนั้นจะต้องมีความดึงดูดใจและความน่าสนใจอยู่ในระดับที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวได้ ซึ่งศักยภาพในการดึงดูดใจสำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยหลายปัจจัย ได้แก่ คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว ความสะดวกในการเข้าถึง ความปลอดภัย และความสามารถในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากองค์ประกอบด้านศักยภาพในการดึงดูดใจแล้ว แหล่งท่องเที่ยว ควรมีศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวด้วย ไม่ว่าจะเป็นในด้านการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และการสนับสนุนทางด้านนโยบาย ด้านงบประมาณ และด้านบุคลากร จากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้แหล่งท่องเที่ยวสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม การที่แหล่งท่องเที่ยวจะสามารถดำรงอยู่นั้น การบริหารจัดการเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญทั้งในด้านการจัดการด้านการอนุรักษ์ การฟื้นฟูสภาพของแหล่งท่องเที่ยว การมีมาตรการป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับตัวแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดการด้านการบริการและการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่เหมาะสม นอกจากนี้ จากเป้าหมายของการท่องเที่ยว

เชิงวัฒนธรรมที่เน้นการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ความเข้าใจต่อวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมถึงการสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อการรักษาวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวนั้น ทำให้การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวในครั้งนี้อาจให้ความสำคัญต่อการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก รวมทั้งการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นด้วย (กรมการท่องเที่ยว, 2559) สอดคล้องกับงานวิจัยของยุวรี โขศสวนทรัพย์ (2564) ที่พบว่า การนำวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะมาปรับเป็นกิจกรรมทางการท่องเที่ยวซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างน่าสนใจ โดยควรสร้างจิตสำนึกเรื่องการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ส่งเสริมให้มีการสืบทอดวัฒนธรรมของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่นรวมทั้งสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่ความสมดุลทางวัฒนธรรมเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างแท้จริง และงานวิจัยของ Richards, G. (2018) ชี้ให้เห็นว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรส่งเสริมการสร้างประสบการณ์ที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ของท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกุญแจสำคัญในการรักษาความเป็นตัวตนของพื้นที่และสร้างคุณค่าให้กับนักท่องเที่ยว ทั้งยังเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เคารพวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากแนวคิดและทฤษฎีด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องเน้นความดึงดูดทางวัฒนธรรมควบคู่กับการบริหารจัดการที่ยั่งยืน โดยต้องมีการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและชุมชน รวมถึงการส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ภูมิปัญญาและคุณค่าทางวัฒนธรรม พร้อมกับสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าแก่ผู้มาเยือน

แนวคิดและทฤษฎีการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่กระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ พร้อมกับส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงที่เกิดขึ้นในบริบทของพื้นที่ปลายทาง โดยกิจกรรมเหล่านี้มักเชื่อมโยงกับองค์ประกอบทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ศิลปะ วิถีชีวิตของชุมชนและอัตลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวเดินทางไปเยือน นักท่องเที่ยวไม่ได้เป็นเพียงผู้ชม หากแต่เป็นผู้ร่วมเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดวัฒนธรรมร่วมกับเจ้าบ้าน เช่น การทดลองทำอาหารพื้นบ้าน ฝึกทำอาหารท้องถิ่น หรือมีโอกาสใช้ชีวิตแบบชุมชน ซึ่งช่วยให้ผู้มาเยือนได้เข้าใจถึงรากวัฒนธรรมของพื้นที่นั้น ๆ อย่างลึกซึ้ง และเสริมสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าทางจิตใจ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยังมุ่งเน้นการยกระดับคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมและสังคม มากกว่าการมุ่งเน้นผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจอย่างเดียว กล่าวคือจุดเน้นของการพัฒนาไม่ได้อยู่ที่การสร้างรายได้เป็นหลัก หากแต่เป็นการต่อยอดและเพิ่มคุณค่าให้กับองค์ความรู้ ทักษะ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของชุมชนในระยะยาว ด้วยเหตุนี้ การท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าวจึงเป็นแนวทางที่ช่วยส่งเสริมความยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น เพราะสามารถรักษาและเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรม ในขณะที่ยังเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าของพื้นที่อย่างลึกซึ้งและ

เคารพซึ่งกันและกัน (Richards, G. et al, 2000) ซึ่งองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีอยู่ 2 ด้านสำคัญ (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563) คือ

ด้านที่ 1 นักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จัดได้ว่าเป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะ (Niche Market) ซึ่งมีคุณลักษณะพร้อมที่จะเปิดรับความแปลกใหม่ที่อยู่นอกเหนือจากการเดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม แต่ยังคงต้องการมีประสบการณ์อย่างใกล้ชิดกับชุมชนในท้องถิ่น ได้เรียนรู้แก่นแท้ทางวัฒนธรรมและการดำรงชีวิตจากที่มีองค์ความรู้พื้นฐานมาบ้างแล้วส่วนหนึ่ง ทำให้การแยกแยะระหว่างนักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และนักท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทำได้ยากเนื่องจากสิ่งที่ต้องการเข้าไปสัมผัสและเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงยังคงอยู่ในบริบทด้านวัฒนธรรม

ด้านที่ 2 มิติและปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วย 3 มิติ และปัจจัยสนับสนุน 6 ประการคือ

มิติพื้นที่ (Space) ปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ประกอบด้วย 2 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยเมืองและชุมชนและปัจจัยอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ที่ครอบคลุมตั้งแต่ผังเมืองในเชิงสัญญาณวิทยาลัยลักษณะทางสถาปัตยกรรม วิถีชีวิตในชุมชน ประวัติศาสตร์สังคมวิทยาและจิตวิทยาของชุมชน อัตลักษณ์ที่สะท้อนตัวตนที่มีความหลากหลายและมีการเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดนิ่ง เช่นเดียวกับเอกลักษณ์ที่ถือเป็นลักษณะหนึ่งเดียวที่เป็นพื้นฐานสำหรับใช้เป็นจุดขายของพื้นที่

มิติการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ที่เกิดขึ้นระหว่างนักท่องเที่ยวกับจุดหมายปลายทางด้วยปัจจัยวัฒนธรรมที่มีชีวิตที่มีการสืบสานมาแต่ดั้งเดิม รวมถึงวัฒนธรรมที่ถูกสร้างใหม่ตลอดจนวัฒนธรรมร่วมสมัยทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นและปัจจัยประสบการณ์จริงที่นักท่องเที่ยวพึงได้รับ ซึ่งอาจเป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นได้ในแต่ละบุคคล หรือเกิดขึ้นร่วมกับผู้อื่น โดยทั่วไปวิธีปฏิบัติหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นเสมือนสินค้าและบริการเพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์สามารถทำได้ทั้ง 2 วิธีคือวิธีแรกเป็นการใช้ความคิดสร้างสรรค์สร้างให้เป็นกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยว (Activity Based) ซึ่งเป็นรูปแบบที่เน้นการเข้าร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์ของนักท่องเที่ยวด้วยตัวเอง และวิธีที่สองเป็นการอาศัยวิถีชีวิตของความเป็นเมืองสร้างสรรค์ในการสร้างความดึงดูดใจให้กับนักท่องเที่ยวโดยอาจจะไม่ต้องให้นักท่องเที่ยวทำอะไรที่สร้างสรรค์ด้วยตัวเองเลย (Destination Based)

มิติตัวกลาง (Agents) หมายถึง แนวร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ประกอบด้วยปัจจัยคนในชุมชนหรือท้องถิ่นซึ่งได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ทักษะ และความสามารถในการประยุกต์ให้เข้ากับบริบทปัจจุบัน และปัจจัยกระบวนการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนที่เป็นเจ้าของบ้านและนักท่องเที่ยว หรือเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม รวมถึงบทบาทขององค์กรบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว บริษัทนำเที่ยว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ทำหน้าที่เสมือนคนกลางในการคิดค้นสินค้าหรือบริการและนำเสนอต่อนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย

สอดคล้องกับงานวิจัยของ Guo R. et al. (2023) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการท้องถิ่นเป็นกุญแจสำคัญและต้องผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ากับความรู้ภูมิภาคผ่านการออกแบบผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ เพื่อ

ขับเคลื่อนการเติบโตอย่างยั่งยืนของธุรกิจและชุมชน (Creative elements, stakeholder collaboration, local integration)

จากแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ สามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวผ่านกิจกรรมที่กระตุ้นการเรียนรู้และการสร้างประสบการณ์เชิงวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ท้องถิ่น กิจกรรมในลักษณะนี้ส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ ผ่านมิติของพื้นที่ การปฏิสัมพันธ์ และตัวกลางที่เชื่อมโยงระหว่างผู้ให้และผู้รับวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์

แนวคิดและทฤษฎีการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นกระบวนการที่ต้องให้ความสำคัญกับทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรและการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างสมดุล โดยมีการกำหนดเกณฑ์ในการประเมินเพื่อใช้ตรวจสอบและปรับปรุงแนวทางการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับเป้าหมายแห่งความยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นสองด้านหลัก ดังนี้ 1) ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว คือ การบริหารจัดการในด้านนี้เน้นการดูแลและรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยวให้คงอยู่ในสภาพที่ดี ซึ่งมีองค์ประกอบการประเมินที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) การดูแลและฟื้นฟูความสมบูรณ์ของแหล่งท่องเที่ยว: มุ่งเน้นการป้องกันการเสื่อมโทรมและการเสริมสร้างความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ (2) การใช้พื้นที่อย่างเหมาะสม: คำนึงถึงการใช้อย่างประหยัดจากพื้นที่ในลักษณะที่ไม่ทำลายสมดุลของระบบนิเวศ (3) การติดตามและประเมินผลกระทบ: มีระบบตรวจสอบผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนและปรับปรุงแนวทางการจัดการ 2) ด้านการบริหารจัดการกิจกรรมท่องเที่ยว คือ เน้นการออกแบบและควบคุมกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชนและทรัพยากรในระยะยาว ประกอบด้วย 5 ตัวชี้วัดสำคัญ ได้แก่ (1) การให้บริการพื้นฐานและโครงสร้างพื้นฐานที่เพียงพอ เช่น ระบบน้ำ ไฟฟ้า ห้องน้ำ และการคมนาคมที่สะดวกและปลอดภัย (2) การวางแผนกิจกรรมท่องเที่ยวที่เหมาะสม เช่น มีการจัดการกิจกรรมให้หลากหลายและสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น (3) การส่งเสริมความรู้และจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ เช่น ผ่านกิจกรรมฝึกอบรม สื่อประชาสัมพันธ์ และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับนักท่องเที่ยว (4) การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการบริหารจัดการ เช่น ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทในการวางแผน ตัดสินใจ และติดตามการดำเนินการ และ (5) การสร้างรายได้แก่ชุมชน เช่น ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชาวบ้านในพื้นที่ เช่น การจำหน่ายสินค้าท้องถิ่น บริการที่พัก หรือการเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น (ศรัณย์ สัตนานันต์ และคณะ, 2566) โดยมีหลักการที่สำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่จำเป็นต้องนำมาใช้ในการพิจารณาในส่วนของขั้นตอนของการบริหารจัดการโดยองค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization, 2016) ดังต่อไปนี้ (1) ชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวควรมีการดำเนินการจัดการภายใต้ขีดความสามารถของระบบธรรมชาติที่มีการทดแทน การฟื้นฟูให้สามารถผลิตและให้บริการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้ตลอดไปโดยไม่ลดถอยหรือเสื่อมโทรมลง โดยให้ความสำคัญถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ อันเนื่องมาจากชุมชนเป็น

เจ้าของพื้นที่ย่อมมีความเข้าใจถึงศักยภาพและความต้องการของคนในชุมชนอย่างลึกซึ้ง (2) มีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมสู่ท้องถิ่น จากความร่วมมือของคนในชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องในทุกภาคส่วนจึงก่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนตลอดจนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาดังกล่าวอย่างแท้จริง บนพื้นฐานของความเท่าเทียม ความเป็นธรรม โปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ (3) ให้ประสบการณ์นันทนาการที่มีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว ด้วยการนำเสนอกิจกรรมที่ให้ความรู้และเป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวไปพร้อมกับความสนุกสนานและประสบการณ์ที่ดี เกิดการพัฒนาและต่อยอดสู่การนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันหรือการทำงานก่อให้เกิดคุณค่าอย่างแท้จริง (4) ให้ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ ทรัพยากรและวิถีชีวิต โดยการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมและศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่อย่างลึกซึ้ง ตลอดจนการใช้ชีวิตร่วมเป็นส่วนหนึ่งของคนในครอบครัวเพื่อสร้างความผูกพัน ได้ลองทำในสิ่งที่แตกต่าง ได้สัมผัสรสชาติแปลกใหม่ ได้รับฟังเรื่องราวที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อนและยังได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (5) การออกแบบที่กลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และใช้วัสดุในท้องถิ่น โดยการปรับปรุงพัฒนาจากโครงสร้างของที่อยู่อาศัยเดิมให้ยังคงสภาพที่สามารถใช้งานและอยู่อาศัยได้อย่างปกติ ไม่มีน้ำรั่วซึม หรือการปลูกสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มเติมโดยการใช้วัสดุทางธรรมชาติที่สามารถหาได้จากท้องถิ่นของตน (6) เน้นการผสมผสานการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสู่แผนพัฒนา ระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับประเทศ มุ่งเน้นการพัฒนานบนพื้นฐานของความยั่งยืนในทุกภาคส่วนตลอดจนการมุ่งเน้นข้อมูลพื้นฐานเพื่อเป็นฐานการตัดสินใจและการติดตามตรวจสอบ สอดคล้องกับ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) เป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่บนหลักการของความยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ที่ได้รับการยอมรับในระดับสากลตลอดสองทศวรรษที่ผ่านมา แนวคิดนี้ได้รับการส่งเสริมอย่างเป็นทางการจากคณะกรรมการว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Commission on Sustainable Development) แห่งองค์การสหประชาชาติ โดยเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวังและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถส่งต่อให้คนรุ่นหลังได้ใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง และในขณะเดียวกันก็สร้างผลตอบแทนให้กับผู้คนในพื้นที่หรือชุมชนที่เกี่ยวข้องอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม เมื่อหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนถูกนำมาใช้กับภาคการท่องเที่ยว จึงก่อให้เกิดแนวปฏิบัติที่สำคัญหลายประการ ได้แก่ 1) การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้ในระยะยาว โดยไม่ทำลายสมดุลทางธรรมชาติหรือมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน 2) ลดการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง รวมถึงควบคุมของเสียที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม 3) สร้างระบบเศรษฐกิจที่เอื้อต่อชุมชนท้องถิ่น โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่มีบทบาทในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงได้รับรายได้จากการให้บริการต่าง ๆ 4) ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชนผ่านกระบวนการปรึกษาหารือ การวางแผนร่วมกัน และการจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสม 5) พัฒนาเครือข่ายการแลกเปลี่ยนความรู้ งานวิจัย และการเผยแพร่แนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

นอกจากนี้ หลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนยังสามารถจำแนกได้ออกเป็น 4 ด้านหลัก ได้แก่

1) ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ คือ กิจกรรมการท่องเที่ยวควรสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในระดับชุมชน สามารถลดปัญหาความยากจน และเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง ขณะเดียวกันผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวควรรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมด้วย เช่น การลงทุนในระบบบำบัดน้ำเสีย หรือการอนุรักษ์พื้นที่ธรรมชาติรอบ ๆ ธุรกิจของตน

2) ความยั่งยืนทางสังคม คือ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวควรอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสังคม ไม่ใช่เกินศักยภาพในการรองรับ และส่งเสริมการนำของเสียกลับมาใช้ซ้ำ เพื่อลดผลกระทบต่อระบบนิเวศ รวมถึงต้องสร้างระบบการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมระหว่างทุกภาคส่วน

3) ความยั่งยืนทางวัฒนธรรม คือ ส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นประเพณี ภาษา ศิลปะพื้นบ้าน หรือรูปแบบการดำรงชีวิตที่สืบทอดมายาวนาน ทั้งนี้เพื่อสร้างความภาคภูมิใจแก่ชุมชน และถ่ายทอดวัฒนธรรมไปยังคนรุ่นใหม่

4) ความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม คือ ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและคำนึงถึงขีดจำกัดของระบบนิเวศ มีการจัดการดูแลรักษาทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการเสื่อมโทรมที่อาจส่งผลกระทบต่อความสามารถในการใช้ประโยชน์ในอนาคต

สอดคล้องกับงานวิจัยของเมธธาวิณ พลโยธี (2563) ที่พบว่า แนวทางการพัฒนาด้านการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ควรมีการนำเสนอกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถปฏิบัติได้ขณะมาท่องเที่ยวในชุมชน และให้นักท่องเที่ยวได้สามารถเดินทางมาเยือนชุมชนได้อย่างต่อเนื่องแม้ไม่ใช่ฤดูท่องเที่ยว ควรมีการปรับปรุงป้ายบอกทางตลอดเส้นทางที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว โดยอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐหรือขอความร่วมมือจากภาคเอกชนในการสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนา ทั้งนี้ การพัฒนาป้ายบอกทางต้องอยู่บนพื้นฐานวิชาการและหลักสากล ควรมีการจัดทำคู่มือท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ขณะเดินทางท่องเที่ยวและสามารถปฏิบัติตัวได้อย่างถูกต้อง ควรมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ด้านการท่องเที่ยวและสิ่งสำคัญ คือ ควรมีการพัฒนาระบบดูแลความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวและคนในชุมชน ทั้งนี้ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องร่วมกันประชุมสัมมนาเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยวของชุมชน อันเป็นการประสานแนวคิดของคนในชุมชนให้เป็นภาพเดียวกัน และนำไปสู่การกำหนดเป้าหมาย และทิศทางของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เกิดความยั่งยืนต่อไป และงานวิจัยของ Bramwell, B. et al (2011) เน้นว่า การจัดการการท่องเที่ยวยั่งยืนต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยการวางแผนเชิงบูรณาการและการสื่อสารอย่างต่อเนื่องช่วยให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว

จากแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นแนวทางที่มุ่งเน้นการรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม และการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ การจัดการอย่างเป็นธรรม และการออกแบบกิจกรรมที่สร้างคุณค่าทางจิตใจแก่นักท่องเที่ยว พร้อมทั้งส่งเสริมความเข้าใจในวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น เพื่อให้การท่องเที่ยวสามารถดำรงอยู่ได้ในระยะยาวโดยไม่ทำลายรากฐานสำคัญของชุมชน

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการบูรณาการองค์ความรู้จาก ทั้งแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ และ แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อย่างเป็นระบบ โดยสามารถสรุปการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืนที่เหมาะสมจากทฤษฎีและแนวคิดข้างต้นได้ดังนี้

1) พัฒนาศักยภาพพื้นฐานของอัตลักษณ์ท้องถิ่นและคุณค่าทางวัฒนธรรม โดยการคัดเลือกกิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยวที่สะท้อนเอกลักษณ์ เช่น งานหัตถกรรมพื้นบ้าน พิธีกรรม ดนตรีพื้นเมือง รวมถึงรักษาและส่งเสริมการมีอยู่ของวัฒนธรรมต้นฉบับโดยไม่แปรเปลี่ยนจนหมดจิตวิญญาณ

2) สร้างประสบการณ์ผ่านการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้แบบลงมือทำ โดยการจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวลงมือปั้นเครื่องปั้นดินเผา ทำอาหารพื้นบ้าน ร่วมงานบุญกับชุมชน หรือการจัดเวิร์กช็อปที่ส่งเสริมทั้งการเรียนรู้วัฒนธรรมและสร้างความผูกพันกับเจ้าบ้าน

3) บริหารจัดการโดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ โดยการจัดตั้งองค์กรท่องเที่ยวชุมชน (CBT) เป็นกลไกการจัดการ รวมทั้งให้ชุมชนมีสิทธิในรายได้ บริหารผลประโยชน์ และตัดสินใจต่อทิศทางของการพัฒนา

4) มุ่งเน้นผลประโยชน์ระยะยาวและการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม โดยการสร้างระบบรายได้แบบแบ่งปัน (Revenue sharing) ให้ชุมชนได้ประโยชน์จากกิจกรรมทุกประเภท และมีระบบติดตามผลกระทบและวัดความพึงพอใจของชุมชนในระยะยาว

5) ออกแบบกิจกรรมและพื้นที่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติและบริบทท้องถิ่น ด้วยการพัฒนาโฮมสเตย์โดยใช้วัสดุท้องถิ่น รักษารูปแบบบ้านดั้งเดิม หลีกเลี่ยงการพัฒนาโครงสร้างขนาดใหญ่ที่แทรกแซงทัศนียภาพทางวัฒนธรรม

6) สื่อสารเพื่อสร้างความรู้และจิตสำนึกทั้งในนักท่องเที่ยวและชุมชน โดยการจัดนิทรรศการประวัติศาสตร์ ป้ายให้ข้อมูล เจ้าบ้านเป็นมัคคุเทศก์ และพัฒนาโครงการนักท่องเที่ยวอาสา (Volunteer Tourism) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระยะยาว

สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระวิษณุฯ น้ำใจดี และคณะ (2561) พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในนโยบายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านเชียง ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามนโยบายเป็นอย่างดีมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ของนโยบายการจัดการแหล่งท่องเที่ยว เกิดเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทพวนเพื่ออนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมของไทพวนบ้านเชียง และเกิดกลุ่มอาชีพเพื่อเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยการเข้ากลุ่มอาชีพตามความถนัดของตน และการเปิดบ้านเป็นที่พักแบบโฮมสเตย์ให้นักท่องเที่ยวได้เข้าพักและสัมผัสวิถีชีวิต การกิน การแต่งตัว และวัฒนธรรมไทพวนที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านเชียง ทำให้เกิดเป็นรายได้ของชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนในการออกแบบกิจกรรมและการบริหารจัดการช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น และสร้างประสบการณ์เชิงวัฒนธรรมที่มีความหมายแก่นักท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งนี้การผสมผสานระหว่างความคิดสร้างสรรค์และการรักษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาอย่างยั่งยืน และงานวิจัยของ Richards, G. et al (2006)

พบว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืนต้องเน้นการบูรณาการศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ากับกิจกรรมท่องเที่ยว เพื่อสร้างประสบการณ์ที่มีความหมายและส่งเสริมความยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น โดยชุมชนมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการและรักษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างสมดุล

จากการสังเคราะห์แนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน สามารถสรุปได้ว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน ควรยึดหลักอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเป็นแกนกลาง ควบคู่กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวและชุมชนในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา ทั้งด้านกิจกรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน การแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และการรักษาทรัพยากรทางวัฒนธรรมในระยะยาว อันเป็นแนวทางที่สร้างคุณค่าทั้งในมิติของจิตใจและความยั่งยืนของชุมชน

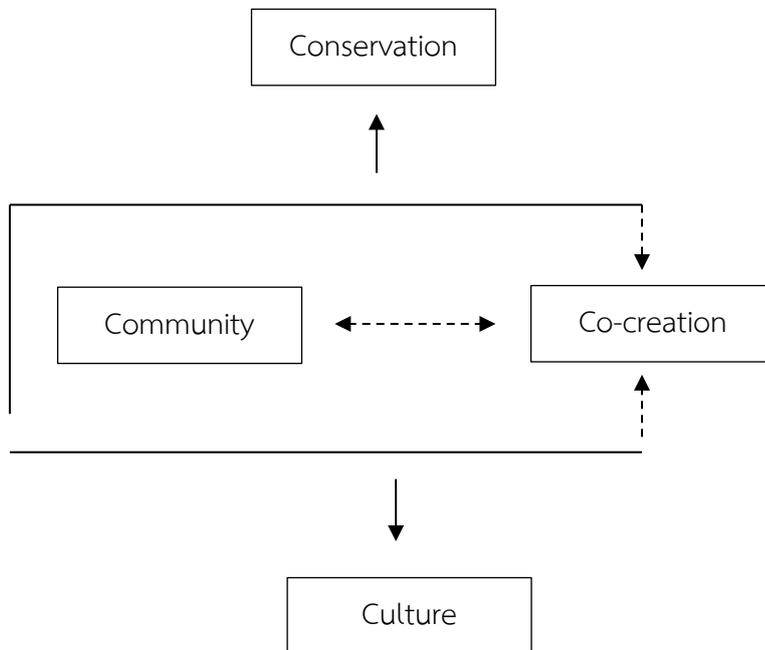
สรุป

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืนต้องอิงจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นและคุณค่าทางวัฒนธรรมโดยไม่บิดเบือนแก่นแท้เดิมของชุมชน ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ผ่านการมีส่วนร่วมและกิจกรรมลงมือทำจริง เช่น งานฝีมือหรือประเพณีท้องถิ่น ดำเนินการโดยให้ชุมชนเป็นเจ้าของและมีบทบาทในการบริหารจัดการ สร้างระบบแบ่งปันรายได้อย่างเป็นธรรม เพื่อประโยชน์ระยะยาวของคนในพื้นที่ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้กลมกลืนกับธรรมชาติและภูมิสถาปัตยกรรมเดิม ใช้วัสดุและแนวทางที่ยั่งยืน พร้อมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมให้กับนักท่องเที่ยวทุกคนผ่านการสื่อสารที่เหมาะสมและสร้างสรรค์ ข้อเสนอแนะได้แก่ 1) พัฒนาแผนยุทธศาสตร์ร่วมกับชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผน กำหนดเป้าหมาย และออกแบบกิจกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของท้องถิ่น 2) ส่งเสริมองค์ความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยว ให้แก่ผู้นำชุมชนและเยาวชนในพื้นที่ผ่านการอบรมหรือเวิร์กช็อป เพื่อสร้างผู้จัดการท่องเที่ยวท้องถิ่นที่มีทักษะและเข้าใจหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3) พัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวระหว่างชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ กระจายนักท่องเที่ยว และสร้างจุดขายเชิงวัฒนธรรมร่วมกันอย่างหลากหลาย 4) สร้างมาตรฐานกิจกรรมท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพ โดยกำหนดแนวทางและตัวชี้วัดเพื่อรักษามาตรฐานการบริการ ความปลอดภัย และคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แท้จริง 5) จัดตั้งกองทุนชุมชนเพื่อการพัฒนา จากรายได้การท่องเที่ยว เพื่อนำไปใช้ในการฟื้นฟูวัฒนธรรม บำรุงสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมการศึกษา 6) บูรณาการแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์เข้ากับการออกแบบผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าวัฒนธรรมโดยยังคงรักษาเอกลักษณ์เดิม 7) ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการตลาดและการเรียนรู้ เช่น การสร้างสื่อมัลติมีเดียเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือแอปนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 8) ส่งเสริมการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ทั้งจากนักท่องเที่ยวและชุมชน เพื่อนำข้อมูลไปปรับปรุงกิจกรรมและแนวทางการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ 9) สร้างกลไกความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม เพื่อให้การจัดการเป็นระบบ สนับสนุนทรัพยากรและนโยบายที่เอื้อต่อการเติบโตที่ยั่งยืน

และ 10) สร้างจิตสำนึกและความเข้าใจในคุณค่าทางวัฒนธรรม ผ่านกระบวนการเรียนรู้ตลอดการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเคารพและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

องค์ความรู้ใหม่

“การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน” สามารถสังเคราะห์ออกเป็นแผนภาพ “4C for Sustainable Cultural Tourism” ได้แก่ Community (ชุมชน), Culture (วัฒนธรรม), Co-creation (การมีส่วนร่วมสร้างสรรค์), และ Conservation (การอนุรักษ์) โดยทั้ง 4 องค์ประกอบต้องทำงานร่วมกันในลักษณะเกื้อหนุน กล่าวคือ ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการบริหารจัดการ, วัฒนธรรมคือแก่นเนื้อหาที่แท้จริง, การมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวช่วยเพิ่มคุณค่า, และการอนุรักษ์คือเป้าหมายระยะยาว เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังแสดงในแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 "4C Model for Sustainable Cultural Tourism"

จากแผนภาพที่ 1 แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่าง 4 องค์ประกอบสำคัญที่เชื่อมโยงกันในแนวทางการจัดการการท่องเที่ยววัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน โดยยึดโยงจากรากฐานของอัตลักษณ์ชุมชนสู่การออกแบบกิจกรรมที่มีคุณค่าและมีส่วนร่วม สร้างการอนุรักษ์อย่างเป็นระบบและยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กรมการท่องเที่ยว. (2559). เกณฑ์มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- กรมการท่องเที่ยว. (2565). แผนพัฒนาบริการการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: กองพัฒนาบริการการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2562). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. เรียกใช้เมื่อ 20 มิถุนายน 2568 จาก กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา: https://mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=12288
- กฤษณะ นิยมหอม และคณะ. (2564). การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน. *Journal of Roi Kaensarn Academi*. 6(11), 350-363.
- ชิตาวีร์ สุขคร. (2562). การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทย. *Journal of Sustainable Tourism Development*, 1(2), 1-7.
- ฐิติมา อังกรวัชรพันธุ์ และคณะ. (2561). รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอ่างทอง. *วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 10(20), 29-40.
- พระวิชชญา น้ำใจดี และคณะ. (2561). การมีส่วนร่วมของชุมชนในนโยบายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษา บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 7(2), 283-294.
- เมษธาวิณ พลโยธี. (2563). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของหมู่บ้านกลองยาวแห่งบ้านตลาดตำบลบ้านหวาย อำเภอกวาปีปทุมจังหวัดมหาสารคาม. *วารสารบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 9(1), 69-85.
- ยุวรี โชคสวนทรัพย์. (2564). การใช้วัฒนธรรมชุมชนเพื่อพัฒนาสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษาชุมชนเกาะศาลเจ้า เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร. *วารสารสุทธิปริทัศน์*, 32(พิเศษ), 15-27.
- ศรัณย์ สัณนันทน์ และคณะ. (2566). การบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 4(6), 232-248.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2563). รายงานภาวะเศรษฐกิจการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ สถานการณ์การท่องเที่ยวของประเทศไทย ไตรมาส 4/2562. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- Bramwell, B. et al. (2011). Critical research on the governance of tourism and sustainability. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4-5), 411-421.
- Guo, R. et al. (2023). Unlocking the creative potential: A case study of Luoyang city's creative tourism development. *Sustainability*, 15(20), 14710.

Richards, G. (2018). Cultural tourism: A review of recent research and trends. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, 12–21.

Richards, G. et al. (2000). reative tourism. *ATLAS News*, 23, 16–20.

Richards, G. et al. (2006). Developing creativity in tourist experiences: A solution to the serial reproduction of culture? *Tourism Management*, 27(6), 1209-1223.

World Tourism Organization. (2016). *Sustainable Tourism Development*. Madrid: UNWTO.